

de la qual s'atribueix al CSIF, quan l'editor és el CSIC. Una errada excepcional al costat d'altres que es concentren en la *Primera Part*: “les girs lingüístics” per “els girs lingüístics” (p. 43), “com he vist” per “com hem vist” (p. 48) i “Santa Mateu” per “Sant Mateu” (p. 76).

L'última part es correspon amb l'annex *Atlas lingüístic dels parlars valencians* (p. 337-395), un treball cartogràfic conformat per 57 mapes a color que esdevenen la part més visual i pedagògica de l'obra. Els 57 mapes s'ocupen de visualitzar els límits dialectals i els límits geogràfics de cadascun dels fenòmens fonètics, morfològics i lèxics: 0. Dialectes; 1. Alternança [a]/[e] tòniques: *traure*; 2. Alternança [o]/[ ] tòniques: *com, no, por*; 3. Tractament del diftong tònic [u]: *buit, cuina*; 4. Tractament del diftong tònic [u]: *plou, dijous*; 5. Alternança [a]/[e] en els grups inicials *es-, en-*: *escoltar, entendre*; 6. Alternança [a]/[e] pretòniques: *taronja*; 7. Alternança [e]/[i] pretòniques: *genoll*; 8. Alternança [e]/[i] posttòniques: *màneg*; 9. Alternança [wa]/[o] pretòniques: *quaranta*; 10. Tractament d'oclusives finals en els grups *-[nt]* i *-[lt]*: *pont, vint, molt*; 11. Tractament de sibilants sonores: *pésol, gent*; 12. Alternança [ʃ]/[iʃ] en posició intervocàlica: *caixa*; 13. Tractament de líquides geminades [ll]: *ametlla*; 14. Tractament de [r] final: *parlar, fugir, ferret*; 15. Alternança [n]/[ɲ]: *ganivet*; 16. Anaptixi: *creïlla*; 17. L'article determinat; 18. Demostratiu de 2n grau de localització: *eixe, aqueix*; 19. Demostratiu abstractiu de 1r grau de localització: *açò*; 20. Demostratiu locatiu de 1r grau de localització: *ací*; 21. Pronoms *me, se* en posició proclítica; 22. Pronom *te* en posició proclítica; 23. Pronoms *nos, vos* en verbs reflexius i pronominals: *ens n'anem, vos n'aneu*; 24. Preposicions *a/en* en funció locativa; 25. Darrere; 26. Hui; 27. 1a persona del present d'indicatiu de la 1a conjugació: *jo parle*; 28. 1a persona del present d'indicatiu del verb *morir*: *jo muir*; 29. 3a persona del present d'indicatiu de la 1a conjugació: *ell parla, ell mira*; 30. 4a i 5a persones del present d'indicatiu: *diem, coneixem, tenim*; 31. Vigència del perfect simple; 32. 4a i 5a persones del present de subjuntiu: *diguem, tingueu*; 33. Canella; 34. Cosquerelles; 35. Esguitar; 36. Gargall; 37. Nuc; 38. Por; 39. Ventall; 40. Sutja; 41. Fregall; 42. Mà de morter; 43. Navalla; 44. Arrel; 45. Encisam, lletuga; 46. Lima; 47. Pimentó; 48. Poma; 49. Roses; 50. Tomaca; 51. Blat; 52. Dacs, panís; 53. Oroneta; 54. Teuladí; 55. Abadejo, bacallar; i 56. Fardatxo, llangardaix. A tota la nòmina dels mapes, amb el mateix afany pràctic, per facilitar la lectura a qui està poc avesat al municipalisme valencià, fora convenient afegir un altre mapa descriptiu que situara sobre la geografia valenciana les més de dues-centes cinquanta localitats d'enquesta a què han recorregut els autors, de manera que el lector podria resseguir l'obra de manera més entenedora.

En conjunt, *Els parlars valencians* aporta ciència que se sustenta en la investigació precedent i que ve a situar la diversitat lingüística del territori valencià, de nou, dins de l'òrbita de la unitat lingüística de la llengua catalana. Una bona faena, una gran tasca, que hauria de servir, com apunten els seus autors, per seguir cohesionant la societat valenciana, augmentar-ne l'autoestima i promoure l'ús del valencià sense complexos.

Josep MESEGUER-CARBÓ

CARBONELL, Jordi (2017): *Elements d'història de la llengua catalana*. Edició a cura d'Antoni Ferrando. València: Publicacions de la Universitat de València (Biblioteca lingüística catalana, 33), 362 p.

Aquest llibre pòstum de Jordi Carbonell (1924-2016), confegit sota la direcció d'Antoni Ferrando, posa a l'abast dels estudiosos, juntes, pràcticament totes les aportacions de Carbonell a la història de la llengua catalana. Tal com explica l'editor en el pròleg del llibre, el volum respon a una proposta que aquest li havia fet reiteradament a Jordi Carbonell com a “alternativa realista” a la confecció d'una *Història social i política de la llengua catalana* que Carbonell havia projectat ja en els anys 70, però que, com diu Ferrando «les seues múltiples ocupacions l'ajornaven indefinidament» (p. 9). El projecte d'una història completa de la llengua catalana havia estat, segons Ferrando, «el somni permanent» de Carbonell, un somni que han compartit també altres estudiosos de la filologia catalana, però que fins ara no

més s'ha pogut materialitzar en algunes obres de síntesi publicades entre els anys 80 i 90 del segle passat (Duarte / Massip, Marcet, Tavani, etc.) o en el digne manual universitari confeït per Antoni Ferrando i Miquel Nicolàs (2005, i revisat el 2011). El projecte més ambiciós en aquest camp, que iniciaren Josep Maria Nadal i Modest Prats a la mateixa època en què Jordi Carbonell escrivia els textos programàtics que es reproduïen en el primer apartat del volum, no va passar del segle xv, a causa sens dubte de les múltiples ocupacions dels seus autors, però també de l'enorme complexitat de l'empresa, sobretot quan s'encaren els segles moderns, en què les dinàmiques culturals dels diferents territoris de la llengua divergeixen irremissiblement, mancats d'unitat política i de referents compartits.

Els *Elements d'història de la llengua catalana* reuneixen, doncs, materials dispersos de Jordi Carbonell, alguns dels quals avui resultaven ja molt difícils de trobar, que giren entorn de la voluntat d'aprofundir en la història cultural dels diversos països de parla catalana, i en la història de la llengua que els és pròpia. La veritat és que, com sol passar en aquests casos, la compilació exhaustiva i la disposició ordenada de materials diversos els aporta consistència i els dona una major rellevància; posa de relleu el valor intrínsec d'unes investigacions que, preses separatament, podrien fer la impressió de simples indagacions erudites i particulars. Com en la gramàtica del solitari il·lustrat maonès que Carbonell ens va ajudar tant a conèixer, el *general* i el *particular* es complementen i prenen sentit quan hi ha una visió integradora que els posa en relació.

El llibre s'estructura en cinc apartats, que l'editor ha titulat, respectivament: *Aspectes generals; La presència catalana a Sardenya; El català a l'època moderna; El català hodiern; i Mestres i amics*. En el primer s'hi reuneixen dos textos programàtics, publicats els anys 1979 i 1984 (el primer havia tingut algunes versions prèvies), que concreten els conceptes i les línies que hauria de seguir, a criteri de Carbonell, el seu projecte d'una «història sociolingüística de la llengua catalana», en què no «n'hi hagi prou amb exposar simplement els fets, sense intentar d'analitzar-ne les causes» (p. 15). Partint de la idea que l'estatus social i polític assolit per la llengua catalana en l'època medieval —gràcies a l'ús cancelleresc, bàsicament— l'havia convertit ja en una veritable llengua nacional al segle xv, Carbonell planteja tota la història subsegüent com una dinàmica secular entre la interferència i la repressió que venen de fora, i la resistència o la reacció que brollen de dins. Un plantejament eminentment polític, potser un punt elemental, que és del tot coherent amb la seva trajectòria personal i que ens recorda fins a quin punt la llengua no es pot separar del projecte polític del catalanisme —una qüestió que sembla avui volgudament oblidada, però que ens sentim en l'obligació de subratllar ja que, com ens adverteix el mateix Carbonell, «¿Qui no gosarà parlar clar en un debat universitari?» (p. 43).

El segon i el tercer apartats reuneixen, de fet, els treballs científics més rellevants de Jordi Carbonell en el camp de la història de la llengua: els que va dedicar a la presència de la llengua i la cultura catalanes a l'illa de Sardenya —l'interès pel tema li neix amb l'estada a la universitat de Càller després de ser expulsat de la universitat espanyola per motius polítics— i els treballs centrats en la cultura menorquina del xviii i del xix, que assoleix una gran singularitat gràcies sobretot a la dominació anglesa de l'illa i que ens és encara avui tan poc coneguda. Les dues illes, Sardenya i Menorca, i l'interès per la continuïtat moderna d'una cultura que hi va arrelar bé des de l'època medieval, constitueixen sens dubte el nucli fonamental de l'aportació acadèmica de Jordi Carbonell a la història del català. Naturalment, en l'actualitat disposem de treballs més extensos i més documentats sobre aquests llocs i aquestes èpoques, i s'han esmenat algunes de les seves propostes inicials —els treballs sobre la il·lustració menorquina són quasi tots dels anys 60 i 70—, però els articles de Carbonell recollits en el volum, a banda d'haver obert un camí molt profitós, són encara de referència inexcusable per als estudiosos.

Els dos darrers apartats del llibre, no deixant mai de banda la història, afronten la realitat viscuda de la llengua en el món contemporani de l'autor i el llegat dels companys i dels mestres admirats en la lluita pel coneixement i pel manteniment de la cultura en català. És possiblement on s'exemplifica més clarament la seva producció “de combat” i també on s'evidencia la filiació intel·lectual de l'autor. L'apartat IV reuneix un discurs d'inauguració de curs a l'IEC on es reivindica el català com a llengua de cultura moderna tot esperonant l'Institut a prosseguir la tasca iniciada per Fabra, i un manifest redactat l'any 1977 a propòsit d'un debat candent en aquell moment —i no resolt encara hores d'ara d'una forma

satisfactòria— a l'entorn de la consideració que mereixen els escriptors catalans en castellà. L'apartat V reuneix quatre textos laudatoris de Francesc de Borja Moll, Manuel Sanchis Guarner, Ramon Aramon i Max Cahner, escrits en ocasió d'homenatge —el Premi d'Honor per a Sanchis (1974), la jubilació de Cahner (2007)— o de necrologia —els altres dos. L'editor ens diu que els ha escollit perquè tots quatre personatges «van treballar força en la història de la llengua catalana i tots quatre es van distingir pel seu fort compromís en la defensa d'una visió global de la comunitat lingüística catalana» (p. 11); certament, la connexió, ni que fos estrictament cultural, de tots els territoris de la llengua va ser una de les obsessions de Jordi Carbonell, i aquesta visió la compartiren, cadascú a la seva manera, les quatre personalitats glosades.

La irreductible voluntat de vertebració dels Països Catalans, en la línia d'un altre intel·lectual contemporani seu com Joan Fuster, de qui malauradament Carbonell no va deixar res escrit, explica també el capteniment lloable que demostra l'editor d'aquest llibre en fer-lo possible, i atorga naturalitat al fet que un llibre com aquest hagi anat a càrrec del Servei de Publicacions de la Universitat de València, que hi ha tingut una participació que va força més enllà de l'estricta maquetació i impressió. Malgrat que el volum no recull cap aportació estrictament referida a la cultura valenciana, Antoni Ferrando destaca en el seu pròleg «el paper que el nostre autor atorgava al País Valencià en el procés de reconstrucció nacional», i explicita la voluntat de Carbonell —«una opció decididament ideològica i afectiva»— de publicar-lo a la capital del Túria, ja que l'autor «era ben conscient que València era el territori històricament més afectat per les estratègies assimilistes de l'estat espanyol, i el que més necessitat estava de la solidaritat dels catalans» (p.10-11). Tant de bo que serveixi aquest llibre per augmentar la cohesió cultural de la comunitat catalanòfona, tant com permet fer evident la gran rellevància actual de l'*escola valenciana* d'història de la llengua.

Francesc FELIU TORRENT
Universitat de Girona

CARRERA, Aitor / GRIFOLL, Isabel (ed.) (2017): *Occitània en Catalonha: de tempes novèls, de novèlles perspectives. Actes de l'XI^{en} Congrès de l'Associacion Internacional d'Estudis Occitans*. Lleida: Generalitat de Catalunya / Institut d'Estudis Ilerdencs / Diputació de Lleida, 964 p.

El volum recull la conferència inaugural, les dos conferències plenàries i 75 de les comunicacions presentades a l'onzé Congrès de l'AIEO celebrat en Lleida del 16 al 21 de juny del 2014. Les comunicacions s'agrupen en huit blocs, que contenen: *a)* dhuit treballs de lingüística, *b)* sis de sociolingüística i d'història social de la llengua, *c)* sis sobre ensenyament i promoció de l'occità, *d)* dèneu de literatura medieval, *e)* tretze de literatura moderna i contemporània, *f)* huit sobre història, cultura, musicologia i civilització, *g)* tres projectes, i *h)* dos texts d'homenatge.

Dhuit dels treballs publicats versen sobre el tema proposat per al congrés: «Occitània en Catalunya: nous temps, noves perspectives».

Dos comunicacions s'ocupen de les relacions occitanocatalanes en l'antiguitat i en l'Edat mitjana. L. Alibert presenta un estudi sobre les «Traças dels Alans en Occitània e Catalonha» (p. 827-838), no gaire rellevant per al tema proposat. Molt més interessant és la contribució d'A. Virgili i N. Pacheco («Occitans a les terres de l'Ebre (segle XII)», p. 885-895), on, a partir de l'estudi dels llinatges toponímics que apareixen en més d'un miler d'escriptures dels anys 1148-1212 conservades en la seu i en la comanda del temple de Tortosa i en els monestirs de Santes Creus i de Poblet, identifiquen un centenar i mig de colons occitans establits amb les seues famílies en les terres ebrenques; treball rigorós que s'afegia als que en els darrers temps s'han fet sobre la procedència dels repobladors cristians medievals, com ara l'estudi d'E. Guinot sobre els fundadors del Regne de València.

Quatre treballs estan dedicats a la literatura medieval. I. Grifoll («Guillem de Berguedà: de la cançó satírica al sirventés», p. 529-542) estudia com el trobador català «a través de Bertran de Born, mostra el